

Ristiriitaista ja epämääräistä tasa-arvoa

Edistys ei aina edisty. Tältä näyttää, kun lukee aikuiskoulutuksen johtoryhmän toimesta julkaistuja muistioita. Vaikka Tapio Vahervan aikuiskoulutuksen ihmiskuvasta laatiman selvityksen perusteista saattoi olla radikaalisti eri mieltä, oli muistio sentään tehty tiedemiehen rutiinilla ja joltisellakin loogisella eleganssilla. Samaa ei voi sanoa johtoryhmän uusimmasta muistiosta "Tasa-arvo aikuiskoulutuksen suunnittelun periaatteena".

Johdonmukaisuus on kaiken järkevän kes-

kustelun lähtökohta: logiikan alkeistotuuden mukaan ristiriitaisesta lauseesta voidaan päätellä mitä tahansa, esimerkiksi kaksi toisensa poissulkevaa lausetta, mikä johtaa ajatukselliseen anarkiaan. Tasa-arvomuistiosta esiintyy kahdenlaisia ristiriitoja: ensinnäkin julkilausuttujen ajatusten välisiä ristiriitoja ja toiseksi julkilausuttujen ajatusten ja tosiasiallisten lähtökohtien välisiä ristiriitoja.

Muistion kieli on perin kiemuraista. En kuulu niihin ihmisiin, jotka periaatteessa karsasta-

vat vieras- ja tieteellisperäistä terminologiaa ja monimutkaisia virkkeitä. Kielen on oltava riittävän erottelukykystä suhteessa tarkastelukulmaan. Tasa-arvopaperissa ilmenee kuitenkin kielellistä koristelua, terminologista pursotusta ja rakenteellista epäselvyyttä. Esimerkistä käynee seuraava virke:

”Koulutussuunnittelun lähtökohtana on syytä ottaa huomioon, ettei deprivoituneiden ihmisten tai ryhmien koulutuksellisia ongelmia voida ratkaista pelkästään koulutuspoliittisin toimenpitein, vaan ne edellyttävät yhteiskuntapolitiikan eri sektoreiden kiinteää ja jatkuvaa yhteistyötä sekä sellaisia koulutuksellisia ja sivistyksellisiä järjestelyjä, jotka vastaavat aikuisten elämäntilanteen konkreettisiin oppimistilanteisiin.”

Kieli, josta nykyisin tietääkseni myös valtiohallinnossa pyritään pois, näyttää nousseen muistion tyylilliseksi ihanteeksi. Tietysti tällaisella kielellä on myös hyvät puolensa: sen poi- muista on yhtä vaikea havaita ajatus kuin sen puuttuminenkin.

Kaksi vaihtoehtoa

Muistion ajatuksellisena lähtökohtana on kaksi mahdollisuutta ymmärtää tasa-arvoa aikuiskoulutuksessa: hieman pelkistäen sanottuna nämä vaihtoehdot ovat lähteminen yhteiskunnan tai lähteminen yksilön arvomaailmasta. Ilmeisesti kritiikki, jossa johtoryhmän aiempia muistioita on arvosteltu ihmisen unohtamisesta, byrokraattisuudesta ja teknokraattisuudesta, on vaikuttanut: muistiossa on valittu yksilökeskeinen lähtökohta tasa-arvon hahmotelussa.

Kuitenkin synnintunto ilmenee väärässä asias- sa. Niin yhteiskuntatieteiden kuin terveen lautamiesjärjenkin mukaan tasa-arvo on tyypillisesti yhteiskunnallinen ilmiö: se ei koske yksilöitä sinänsä, vaan yksilöiden välisiä sosiaalisia suhteita. Muistiossa tehty ratkaisu on nähdäkseni virheellinen.

Ilmeisesti johtoryhmällä on kuitenkin ollut aivan hyvä pyrkimys, mutta ajattelun hämäryys on johtanut loogiseen kömmähdykseen. Luulen, että johtoryhmä on yrittänyt sanoa yksilöiden olevan varsin erilaisia ja esittää tämän erilaisuuden kunnioittamista.

Näin pitkälle kaikki on hyvin. Jos kuitenkin yksilöiden välisen erilaisuuden kunnioittamisen ymmärretään merkitsevän sitä, että lähtökohtana on yksilön arvomaailma, on kömmähdyksistä väistämätön. Se, muuttuuko erilaisuus eriarvoisuudeksi, on tyypillisesti yhteiskuntaan liittyvä piirre. Tämä on myös tasa-arvopolitiikan

ydinkysymys kaikilla sosiaalisen elämän alueilla.

Vaikka en halua olla pikkumainen, en kuitenkaan voi olla huomauttamatta sinänsä mitta- tttömän tuntuista mutta periaatteellisesti laajakantoisesta käsiteseakaannuksesta: lähtökohtavaihtoehtoja hahmoteltaessa muistiossa samaistetaan ihminen ja yksilö. Yksilöllä tarkoitetaan johonkin ryhmään, lajiin tai muuhun kokonaisuuteen kuuluvaa individua; ihminen siis viittaa lajiin, johon yksilö kuuluu. Jos lähtökohtana olisi ollut ihminen, koko problematiikka olisi jäsentynyt varsin eri tavoin kuin nyt.

Muistion epäjohtomukaisuus näkyy jatkossa mm. siten, että julkilausutusta yksilökeskeisestä lähtökohdasta luovutaan välittömästi, kun tasa-arvoa ryhdytään lähemmin kehittelemään. Harppaus ei tapahdu tasa-arvon käsitteen yhteiskunnalliseen vaan suorastaan totalitaristiseen tulkintaan.

Julkilausumaton kuperkeikka

Muistiossa arvostellaan tähänastisia tasa-arvopyrkimyksiä — tosin niitä sen kummemmin dokumentoimatta ja yksilöimättä — ulkokoh- taisuudesta ja yhteiskunnallisesta näkökulmas- ta. Omana — hedelmällisempänä — vaihtoehtonaan muistio esittelee tasa-arvopyrkimysten sitomisen ”yksilön omiin potentiaaliin mah- dollisuuksiin sekä hänen omaksumaansa arvomaailmaan”. Tästä pitäisikin sitten jo seurata ”osallistujan ehdoilla” toteutettava koulutuspolitiikka.

Jokseenkin välittömästi kuitenkin ilmenee, mitä näillä julkilausutuilla ”osallistujien ehdoilla” **tosiasiallisesti** tarkoitetaan: muistion mukaan ihmisten ja ryhmien ”**on havaittava** oma tilansa”, heidän **on oivallettava** myönteis- tä muutosta sisältävät mahdollisuudet, joihin heiltä on mennyt usko”, jos joltakin puuttuu halu osallistua koulutukseen, ”**on** se hänessä **herätettävä** koulutus- ja muun yhteiskuntapoliitiikan keinoin”.

Näin siis tehdään täydellinen kuperkeikka. Yksilön potentiaalisten mahdollisuuksien sijaan astuvat valtion resurssit ja yksilön arvo- maailman sijaan johtoryhmän arvomaailma. Julistetusta subjektista, yksilöstä, tehdään objekti, jolle johtoryhmä alkaa esittää omia vaatimuksiaan.

Tämän looginen seuraus näkyikin sitten johtopäätöksissä: ”deprivoituneen tai muutoin passiivisen ihmisen maailma ei ole hallinnon-

aloittain järjestyksessä' ". Ihmisestä tulee siis objekti, jonka tajuntaa järjestetään hallinnon-aloittain.

Kuperkeikan takana on ilmeisesti se arkikokemukseen perustuva realistinen oletus, että on varsin suuri joukko yksilöitä, joiden arvojärjestelmässä ei koulutuksella ole sijaa. Jos johtoryhmä ottaisi tämän lähtökohdaksi, voisi se lopettaa työnsä välittömästi. Koska tämä ei ole mahdollista, täytyy nämä ihmiset uudelleenkasvattaa. Niinpä sitten päädytäänkin tulkitsemaan näiden ihmisten puolesta, millainen heidän yksilöllinen arvojärjestelmänsä tulisi koulutuksen osalta olla. Tämä sitten jo sisältääkin vaarallisen totalitarismin siemenen.

Muistiossa luovutaan myös toisellakin tavalla yksilökeskeisestä lähtökohdasta. Tasa-arvopolitiikan kohteet määritellään ryhminä. Ihmiset eivät kuitenkaan jakaannu yksilöiksi vaan demografiseksi väestöryhmäksi iän, sukupuolen, koulutuksen ja muiden vastaavien tekijöiden perusteella. Koska tällaisten ryhmien ominaisuudet poikkeavat yksilöiden ominaisuuksista, eivät näihin ryhmiin kohdistuvat toimenpiteet voi ottaa huomioon yksilökeskeistä lähtökohdasta.

Mitä siis jää käteen yksilökeskeisestä lähtökohdasta? Olisi väärin sanoa, ettei mitään. Todellisuudessa sanojen takaa paljastuvat hyvinkin totunnaiset tasa-arvopolitiikan perusoletukset valtiollistuneessa muodossa.

Käsittämätön peruskäsite

Tasa-arvokäsitteen merkityssisältö jää avautumatta. Jo muistion alkupuolella todetaan, että siinä "ei esitetä suosituksena koulutuksellisen tasa-arvon määritelmää, mutta pyritään antamaan aineksia sen myöhemmin tapahtuvaa muotoamista varten". Todellakin: muistiossa ei esitetä koulutuksellisen eikä minkään muunkaan tasa-arvon määritelmää, ei suosituksena eikä muutenkaan.

Johtoryhmä on kuitenkin ollut peloton. Huolimatta näin hatarasta pohjasta, se on uskonut pystyvänsä esittämään "tasa-arvopolitiikan yleisiä lähtökohdita", luonnehtimaan "tasa-arvoa lisäävän koulutuspolitiikan tunnuspiirteitä" ja ehdottelemaan "tasa-arvoa lisäävien toimenpiteiden kohdentamista".

Kysymys on kuitenkin hiekalle rakentamisesta. Tosiasiassa jää auki, **minkä** politiikan yleisistä lähtökohdista, **mitä** lisäävän koulutuspolitiikan tunnuspiirteistä ja **mitä** lisäävien toimenpiteiden kohdentamisesta on kyse.

Muistion anti?

Muistiossa on käytetty vanhaa tuttua jakoa aikuiskoulutuksen osa-alueisiin, siis yleissivistävään, ammatilliseen, yhteiskunnalliseen ja harrastusopintoihin. Tämä jako nähdään edelleenkin niin ongelmattomana, ettei vaivauduta edes mainitsemaan esille nousseista ongelmista.

Muistiossa viittaillaan laajoihin kansainvälisiin vertaileviin aineistoihin ja niiden tuloksiin, edes mainitsematta mistä aineistoista on kyse. Edelleen johtoryhmä hämmöttelee aikuisuuden luonnetta viittaamalla ainoaankaan tutkimukseen. Yhteiskunnan ja tasa-arvon välistä yhteyttä koskevat perustavat pohdiskelut on korvattu muutamalla hajanaisella ja pinnallisella trivaliteetilla.

En tunne, millaisen työprosessin tuloksena tasa-arvomuuisto on syntynyt. Mutta jos johtoryhmä on panostanut siihen merkittävästi resurssijaan, niin näen tilanteen synkkänä enkä voi nähdä kehittämisorganisaatiolla olevan olennaisesti myönteistä annettavaa ainakaan vapaalle sivistystyölle.